

Chất thơ bàng bạc trong truyện ngắn "Lặng lẽ Sa Pa"

BÀI LÀM

Nhà văn Phạm Thị Hoài cho rằng: "Những truyện ngắn hay - theo cảm nhận của tôi thường gắn với thơ (...). Truyện ngắn dường như là đứa con tất yếu của người mẹ thơ và người cha văn xuôi. Nó là thơ viết bằng văn xuôi, bề ngoài mang tình cha mà bên trong mang tình mẹ". Quả đúng vậy, một trong những yếu tố tạo nên sức hấp dẫn của truyện ngắn chính là chất thơ. Chất thơ càng có vị trí quan trọng hơn trong truyện ngắn "Lặng lẽ Sa Pa". Nhà văn Nguyễn Thành Long, với "khả năng cảm nhận và truyền đạt chất thơ đậm đà tận mắt quanh ta" đã đưa người đọc bước vào một thế giới quyện hoà đầy chất thơ.

Nguyễn Thành Long là nhà văn chuyên viết truyện ngắn và kí. Truyện ngắn của ông thường nhẹ nhàng, trong sáng giàu chất thơ và ánh lên vẻ đẹp con người lao động mới trên đất Bắc trong những năm sáu mươi, bảy mươi của thế kỉ XX. Truyện ngắn "Lặng lẽ Sa Pa" được sáng tác năm 1970 sau chuyến đi thực tế Lào Cai, in trong tập "Giữa trong xanh" là truyện ngắn tiêu biểu cho phong cách ấy. Ở đó, ta bắt gặp một thế giới đầy chất thơ. Chất thơ là sự ngợi ca của tất cả những gì đẹp đẽ, nên thơ. Nó thấm đẫm xúc cảm trong hình ảnh và ngôn từ nghệ thuật, nó thường có xu hướng lí tưởng, lãng mạn hoá đối tượng. Trong "Lặng lẽ Sa Pa", đối tượng đó là thiên nhiên Sa Pa, là chuyến xe và những con người đẹp đẽ, là nghệ thuật xây dựng tình huống, cách kể chuyện, cách xây dựng nhân vật của nhà văn.

Trước hết, chất thơ được toát lên từ cảnh sắc thiên nhiên Sa Pa. Để minh chứng cho cái thi vị của xứ sở này, nhà văn đã miêu tả dọc theo cuộc hành trình một Sa Pa gần gũi, bình dị mà đặc trưng: "Sa Pa bắt đầu với những rặng đào. Và với những đàn bò lang cổ có đeo chuông ở các đồng cỏ trong thung lũng hai bên đường". Tiếp đến là một Sa Pa của nắng "Cảnh trước mắt bỗng hiện lên đẹp đẽ một cách kì lạ. Nắng bây giờ bắt đầu len tới đốt cháy rừng cây", những cây thông rung rít trong nắng sớm, "mây bị rơi xuống đường cái, luồn cả vào gần xe". Mây như những nàng tiên nghịch ngợm đùa giỡn với hành khách khiến họ có cảm giác thật lạ: "Ai cũng biết rồi ra không phải là như thế nhưng ai cũng lo xe chạy mất những cụm mây đẹp quá hoặc chúng làm kẹt xe". Thiên nhiên Sa Pa còn được gọi lên qua hình ảnh mây trắng từ thung lũng bay lên như những chiếc quạt lớn. Chỉ một vài chi tiết, một vài hình ảnh, nghệ thuật nhân hoá miêu tả tài hoa của tác giả thiên nhiên núi rừng miền Tây như hiện hữu sống

động trước mắt người đọc. Đó là một thiên nhiên lung linh sắc màu, hùng vĩ, thơ mộng, trong trẻo, yên bình. Vẻ đẹp của thiên nhiên Sa Pa khiến cho những trang viết của Thành Long giàu chất thơ, dễ đi vào lòng người.

Chất thơ trong “Lặng lẽ Sa Pa” còn hiện lên qua vẻ đẹp của những con người nơi đây. Nhân vật trung tâm của câu chuyện là anh thanh niên làm công tác khí tượng trên đỉnh núi cao Yên Sơn cao 2600m, anh như một vẻ đẹp bị lãng quên và chuyến xe là cuộc hành trình khám phá con người anh, thế giới nội tâm tinh tế, say mê lí tưởng mà anh sở hữu. Dưới con mắt của người khác hoàn cảnh, anh là “người cô độc nhất thế gian”. Điều này chỉ đúng với suy nghĩ của anh bốn năm về trước. Anh thấy mình như một ngôi sao lẻ loi, cô độc “mới lên nhận việc, sống một mình trên đỉnh núi, bốn bề chỉ cỏ cây và mây mù lạnh lẽo, chưa quen, thèm người quá”. Anh từng “thèm người” đến mức chặt những khúc gỗ chắn ngang đường để có dịp gặp gỡ trò chuyện với những người khách qua đường. Việc làm của anh thật mộc mạc, giản dị nhưng đáng yêu, đáng quý biết nhường nào. Sống trong hoàn cảnh cô đơn, người ta thường bị quan, chán nản, bỏ bê công việc thế nhưng anh thanh niên không một lần sai sót, không một lần chậm trễ, anh đã hoàn thành tốt công việc của mình và có những đóng góp quan trọng cho đất nước. Vậy điều gì đã giúp anh hoàn thành xuất sắc nhiệm vụ của mình như thế?

Trước hết anh rất yêu nghề, say mê, gắn bó với công việc của mình. Anh từng tâm sự với những người khách lần đầu gặp gỡ: “Công việc của cháu gian khổ thế đấy chứ vất vả đi cháu buồn đến chết mất”. Anh yêu công việc đến mức khi gặp đoàn khách anh đã sốt sắng, say sưa nói về công việc của mình ngay giữa một vườn hoa. Anh nói về chiếc máy vin, chiếc máy nhật quang kí, nói chuyện nhìn sao sáng, sao mờ, nhìn lá có thể tính được mây, đo được gió. Ta cảm nhận được cả bầu nhiệt huyết dành cho công việc qua những lời anh kể. Anh tìm được niềm vui trong công việc, coi công việc là người bạn để xua đi nỗi cô đơn, vắng vẻ: “Khi ta làm việc, ta với công việc là đôi sao gọi là một đợc”, không phải ai cũng nhận ra một chân lí giản đơn đến thế - coi công việc là sự sống, là sinh thể gắn bó mật thiết với mình. Bởi anh ý thức được bên anh còn có bao anh em đồng chí, công việc của anh chỉ là mắt xích nhỏ trong chuỗi dài những nhiệm vụ để cùng nhau xây dựng đất nước. Tình yêu nghề, say mê gắn bó với công việc đã tiếp thêm nghị lực, niềm tin để anh làm việc một cách nghiêm túc, chính xác, khoa học.

Anh chủ động tổ chức, sắp xếp cho mình một cuộc sống ngăn nắp, gọn gàng, phong phú, thơ mộng. Tuy sống một mình trên đỉnh núi cao nhưng không vì thế mà anh lười thôi như ông họa sĩ nghĩ. Ngược lại cuộc sống của anh thật gọn gàng, ngăn nắp, tất cả

thu gọn trong một góc gian trái với chiếc giường con, một chiếc bàn học, một cái giá sách với bàn ghế, biểu đồ thống kê, máy bộ đàm. Anh tự tạo cho mình một cuộc sống phong phú, sinh động, một thế giới đầy thi vị: uống nước chè pha nước mưa thơm như nước hoa, trồng hoa, đọc sách... Anh trồng hoa để tô điểm cho cuộc sống tinh thần, nuôi gà để cải thiện bữa ăn, có con gà quanh quẩn trong nhà, trong sân cũng đỡ buồn. Anh còn dành thời gian đọc sách để mở mang trí tuệ, mở rộng vốn hiểu biết. Cuộc sống của anh không đơn điệu mà đa sắc và đẹp đẽ.

Anh có một trái tim nhân ái, quan tâm đến người khác, cởi mở, chân thành có lòng hiếu khách đến nồng nhiệt. Với tất cả mọi người dù thân hay sơ, anh đều trợn vện, chu đáo. Tình cờ gặp gỡ và trở nên thân quen với bác lái xe, anh coi bác như người thân trong gia đình. Chỉ nghe bác kể bác gái bị ốm, anh tặng cho bác củ tam thất về ngâm rượu để vợ bác uống. Biết khách đến nhà chơi, anh vội về trước hái những bông hoa tươi thắm từ khu vườn mình tự trồng để tặng cho cô kĩ sư trẻ. Khi chia tay còn tặng cho khách làn trứng ăn dọc đường. Những việc làm của anh thật giản dị, đời thường nhưng làm lòng ta ấm lại, cái ấm của những con người biết sống vì nhau.

Trước vẻ đẹp tâm hồn, trước cuộc sống một mình dửng dưng của anh, hoạ sĩ đã vẽ chân dung anh nhưng anh đã khiêm tốn cho rằng còn nhiều người khác xứng đáng hơn mình: “Không, không, đừng vẽ cháu! Để cháu giới thiệu với bác nhiều người khác đáng vẽ hơn”. Sự khiêm tốn ấy khiến anh càng trở nên đẹp hơn, càng thôi thúc hoạ sĩ quyết vẽ cho được chân dung anh hơn, và đó cũng chính là sự khiêm tốn của con người Việt Nam, dân tộc Việt Nam luôn biết nhường nhịn, hy sinh suốt đời im lặng. Những người anh cho rằng xứng đáng được vẽ hơn mình là ông kĩ sư vườn rau Sa Pa hàng ngày ngồi trong vườn chăm chú quan sát lấy mật của ong rồi tự tay thụ phấn cho hàng vạn cây su hào để hạt giống làm ra tốt hơn, là anh cán bộ nghiên cứu đã mười một năm ròng túc trực chờ sét để lập bản đồ sét tìm tài nguyên cho đất nước. Tất cả như làm bừng sáng vẻ đẹp của Sa Pa, góp phần tạo nên chất thơ bằng bạc truyện ngắn.

Không chỉ vậy, chất thơ còn toát lên từ một chuyến xe tưởng như ngẫu nhiên nhưng hội tụ những con người mang trong mình vẻ đẹp nội tâm tinh tế, biết giao hoà với thiên nhiên, giao cảm với những người quanh mình. Một thế giới lung linh những tấm lòng được hiện ra. Không phải ngẫu nhiên bác lái xe nhận ra người hành khách ngồi cạnh bên mình là hoạ sĩ. Phải có một tâm hồn tinh tế, sâu sắc bác mới có thể nhận ra điều này. Cũng chính chất nghệ sĩ tiềm tàng giúp bác hiểu Sa Pa đẹp mà buồn. Tuy vậy, gần ba mươi năm trong nghề bác vẫn yêu vô cùng mảnh đất ấy, bác sợ người khác không thích Sa Pa vì cái buồn của nó, bác lúc nào cũng hướng hành khách chú ý

nhiều hơn tới Sa Pa. Với tính tình cởi mở, nhiệt thành, bác lái xe là cầu nối để mọi người đến với nhau, cho cái đẹp được lan toả.

Còn cô gái, cô là một người có tâm hồn đẹp! Cô như là lớp sau của thế hệ thanh niên ba sẵn sàng, mang trong mình có lí tưởng sống cao đẹp. Cô gái dám rời Hà Nội, bỏ lại sau lưng “mối tình đầu nhạt nhẽo” để lên công tác ở miền núi cao Tây Bắc. Ở cô không chỉ có sự cao cả của lí tưởng mà còn hàm ẩn nét duyên thầm của người thiếu nữ. Cô bất giác đỏ mặt khi bác lái xe giới thiệu về anh thanh niên, bẽn lẽn như người bị bắt quả tang vì đang làm điều gì tội lỗi. Nhưng khi gặp anh thanh niên bên luống hoa tự trồng, cô vô cùng ngạc nhiên và ồ lên một tiếng. Cuộc gặp gỡ bất ngờ với anh thanh niên, những điều anh nói, câu chuyện anh kể về những người khác khiến cô không khỏi “bàng hoàng”. Khoảnh khắc đó chính là sự bùng dậy của những tình cảm lớn lao, cao đẹp khi người ta bắt gặp được những ánh sáng đẹp để tỏa ra từ cuộc sống, từ tâm hồn người khác. Cùng với sự bàng hoàng ấy là “một ấn tượng hàm ơn khó tả dạt lên trong lòng cô gái”. Cuộc gặp gỡ đã khơi lên trong tâm tư cô gái những tình cảm và suy nghĩ mới mẻ, cao đẹp về con người, về cuộc sống. Rõ ràng cái đẹp khiến con người xích lại gần nhau hơn, và chất thơ như một chất keo kết dính những tâm hồn đồng điệu – đẹp và thơ.

Một nhân vật không thể bỏ qua là người hoạ sĩ già, còn gì phải bàn về chất thơ kì diệu trong con người ông. Ông đã đem đến cho câu chuyện một không gian bàng bạc chất thơ với những ấn tượng cảm xúc về những tâm hồn thi vị sâu sắc, về tình người đầm ấm, nhân văn. Người hoạ sĩ già đã về hưu nhưng vẫn không cho mình nghỉ. Ông lúc nào cũng thấy tiếc vụn vặt, “lúc nào cũng nuôi nhớ những cảnh đã qua, lúc nào cũng khao khát cái đang trước”. Và ông tâm niệm “phải vẽ được cái gì suốt đời mình thích”, ông không bao giờ thôi dành tình yêu cho nghệ thuật. Với cô gái ông hiểu và nhanh chóng coi cô như con, còn với anh thanh niên: “Chao ôi, bắt gặp một con người như anh là một cơ hội hạn hữu cho sáng tác, nhưng hoàn thành sáng tác còn là một chặng đường dài, biết đâu là cùng. Mặc dù vậy ông chấp nhận và thử thách”. Điều này cho thấy người hoạ sĩ lúc nào cũng hướng tới cái đẹp, chất thơ của cuộc sống, cho nên cuộc sống không bao giờ là vô nghĩa đối với ông. Vẻ đẹp của thiên nhiên quyện hòa cùng vẻ đẹp của con người làm cho Sa Pa thêm đẹp và thơ hơn. Vẻ đẹp ấy có sức tỏa sáng, khơi gợi trong lòng người đọc, người nghe những xúc cảm, rung động thẩm mĩ.

Chất thơ không chỉ toát lên từ thiên nhiên đẹp đẽ, từ tình người ấm áp mà còn được biểu hiện trong nghệ thuật xây dựng truyện, xây dựng nhân vật, sử dụng ngôn từ nghệ thuật. Nguyễn Thành Long đã xây dựng một tình huống truyện giản dị, nhẹ nhàng, không có mâu thuẫn, xung đột, không có kịch tính cao trào. Chỉ đơn thuần là

các nhân vật gặp gỡ tâm tình, hiểu nhau hơn để tiếp thêm sức mạnh niềm tin yêu cuộc sống. Cùng với đó là cách kể chuyện chủ yếu theo sự quan sát cảm xúc, suy ngẫm của nhân vật ông họa sĩ – một người từng trải, am hiểu nghệ thuật. Điều này làm cho câu chuyện thêm sâu sắc, hấp dẫn hơn. Lối văn đa giọng điệu mà nhẹ nhàng, giàu cảm xúc nhiều khi như lời thủ thỉ, tâm tình với bạn đọc. Giọng tự sự mà nửa tâm sự của chàng trai, giọng bí ẩn, lôi cuốn của bác lái xe, giọng ngợi ca của chính tác giả... Nghệ thuật xây dựng nhân vật có những nét đặc sắc. Anh thanh niên chỉ xuất hiện trong khoảnh khắc nhưng được khắc họa với những nét đẹp tâm hồn, tình cảm. Chân dung của anh được khắc họa qua cảm nhận, quan sát của bác lái xe, ông họa sĩ, cô kĩ sư trẻ, qua cuộc sống của chính anh.

Nhà văn Pautopxki đã viết rằng: “Cuộc sống được miêu tả trong văn xuôi không chứa đựng chất thơ sẽ trở thành thô thiển, một thứ chủ nghĩa tự nhiên không cánh, không thúc gọi, không dẫn dắt đi đâu cả”. Truyện ngắn “Lặng lẽ Sa Pa” với sự quyện hoà đầy chất thơ đã đem đến cho độc giả một suy nghĩ rằng: “Trong cái im lặng của Sa Pa, dưới những dinh thự cũ kĩ của Sa Pa, Sa Pa mà chỉ nghe tên người ta nghĩ đến chuyện nghỉ ngơi, có những người làm việc và lo nghĩ như vậy cho đất nước”. Trong thế giới đó có những con người tinh tế, nhạy cảm, sống có mục đích, lí tưởng, họ vô danh bởi đã gắn mình với cộng đồng, lao động vì tập thể. Chất thơ toát lên từ thiên nhiên đẹp đẽ, từ tình người ấm áp, từ đặc sắc nghệ thuật. Tất cả đã làm nên một “Lặng lẽ Sa Pa” toàn bích.

Bài viết gốc: <https://chuyentauvanhoc.edu.vn/chat-tho-bang-bac-trong-truyen-ngan-lang-le-sa-pa>